

L'auxiliar *ser* i la discrepància més explícita del fabrista rossellonès Carles Grandó amb Pompeu Fabra

FRANCESC FELIU i PEP SERRA
Universitat de Girona

El gramàtic, dramaturg i folklorista Carles Grandó (1889-1975) és considerat el principal valedor de l'obra codificadora de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans a les terres de la Catalunya del Nord. L'obtenció d'un premi de l'IEC l'any 1917 per un treball sobre el dialecte rossellonès va comportar-li l'hostilitat d'una part significativa del catalanisme local que, en el context de la Gran Guerra europea, associava l'Institut i el seu president Alcover amb una germanofilia intolerable per als nord-catalans —bons patriotes francesos, al capdavall.¹ Grandó va participar intensament, durant tota la seva vida, en l'activisme catalanista a Perpinyà, i fou autor d'innombrables conferències, programes de ràdio, obres de teatre, lletres de cançons, etc.² La fidelitat de Carles Grandó a l'obra reformadora de la llengua capitanejada per Fabra va persistir i li va valer un lloc entre els «amics» del Mestre que Joan Coromines va voler incloure en la *Miscel·lània Fabra*, confegida en homenatge a qui havia estat el seu mentor.³

L'obra gramatical de Grandó se circumscriu, en realitat, entorn de la redacció d'una monografia de caràcter dialectològic que finalment va quedar inèdita: *El*

1. Sobre aquesta qüestió, que va comportar una escissió en la Société d'Études Catalanes i en la seva *Revue Catalane*, i la creació de la revista *Montanyes Regalades*, des d'on el grup encapçalat per Juli Delpont feia forat en la suposada traïció de Carles Grandó, vegeu sobretot el treball de Pere Verdaguer (2002).

2. Sobre la figura de Carles Grandó cal remetre, avui, a la tesi de Clara Vilarrasa (2011), encara inèdita. Entre els altres escassos treballs que s'hi han referit, hem de citar el número monogràfic que li va dedicar la revista *Sant Joan i Barres* l'any 1978 (és el número 71 d'aquest butlletí del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans) i, més centrat en la qüestió lingüística, el treball de Joan Tocabens (1990).

3. La *Miscel·lània Fabra* havia de ser un homenatge al gramàtic en ocasió del seu setantè aniversari, l'any 1938. Els esdeveniments de la Guerra Civil van posposar la seva publicació, que va produir-se, finalment, l'any 1943 des de l'exili, a Buenos Aires. Ha estat reeditada fa uns anys per l'Institut d'Estudis Catalans (1998).

sotadialecte català de Perpinyà i de la plana de Rosselló. Una primera versió d'aquest treball, avui extraviada, és la que va obtenir el reconeixement de l'IEC l'any 1917;⁴ l'obra va ser reelaborada i complementada pel seu autor durant molts anys, i restà encara inacabada en el moment de la seva mort.

En el present treball volem parlar l'atenció en un punt concret d'aquesta obra gramatical inèdita, que avui podem conèixer millor gràcies a la tesi doctoral de Clara Vilarrasa (2011). Es tracta d'un aspecte especialment treballat en l'apartat de la sintaxi, sobre l'ús dels verbs auxiliars en català.

1. UNA REIVINDICACIÓ OBJECTIVA, EMPARADA PER UN SUPOSAT AVAL DEL MESTRE

Dins del segon bloc d'*El sotadialecte...*, constituït per les anomenades «Notes filològiques», el cinquè capítol s'ocupa de la «Sintaxis». En aquest capítol, força breu ja que, segons l'autor, «si n'exceptuen l'ús dels pronoms, la sintaxis del rossellonès no s'aparta molt de la sintaxis purament catalana», el nucli principal el constitueix l'apartat sobre «Verb i participi», centrat exclusivament en l'ús dels verbs auxiliars:

Lo punt lo més important de la sintaxis del verb resideix dins l'ús dels auxiliars. Si s'és conservat a Rosselló l'ús de l'auxiliar *ésser* fins a entrar dins la conjugació del perfet indefinit (perfet compost) de tots los verbs, no s'ha de creure que *haver* deixa d'ésser usat, i lo que anem a dir pot parèixer estrany als filòlegs que no ouen cada dia la gent del nostre poble: Hem de confessar que l'auxiliar *haver* és més usat assí que a Catalunya. Quina és la raó d'aqueixa divergència? L'influència castellana no ha pogut manifestar-se tant com dellà del Pireneu i, per altra banda, lo francès, que forma amb *ésser* els temps compostos dels verbs pronominals (reflecsius) i una part dels verbs intransitius, no ha pogut res sus d'aqueixes dues veus del rossellonès, que-s formen gairebé sempre amb *haver*.

Creiem que l'ús correcte dels dos auxiliars ha anat perdent-se amb lo temps, després que-l català no fou més llengua oficial i durant el llarg període d'ensopiment que ha precedit el moviment de renaixença actual. D'aquí vénen totes les discrepàncies que-s distingeixen avui dins la conjugació rossellonesa, absolutament dialectal i popular, ja que, des de el sigle XVII, quedà privada amb la llengua de tota cultura, de tota norma.⁵

4. No s'ha localitzat, ni entre els papers del Fons Grandó dipositat a la Universitat de Perpinyà (Vilarrasa, 2012) ni en l'Arxiu de l'IEC, cap exemplar del treball premiat, que duia per títol *El català del Rosselló*.

5. Grandó (s/d), p. 334.

Ens adonem que l'interès principal del gramàtic és «demostrar» que l'abundant i notori ús rossellonès de l'auxiliar *ser* no és pas un calc del francès, i que l'auxiliar *haver* és, fins i tot, «més usat assí que a Catalunya». El prejudici lingüístic subjacent es pot endevinar: com que el castellà només té l'auxiliar *haver* i el francès utilitza els dos auxiliars, *ser* i *haver*, la presència més important de l'auxiliar *ser* en el parlar dels rossellonesos seria el resultat d'una francesització que l'autor vol desmentir. No ens interessa, ara, entrar en la valoració de la distribució rossellonesa dels verbs auxiliars —qüestió que ja ha estat estudiada en diverses ocasions—,⁶ sinó en la idea que, en comparació, el gramàtic Grandó manifesta tenir de la distribució dels auxiliars en el català general.

En efecte, i amb la voluntat de concretar i remarcar la particularitat lingüística rossellonesa, l'autor confecciona un complet quadre expositiu on les solucions del Rosselló es contraposen amb les de «França», per una banda, i amb les de «Catalunya», per l'altra. L'observació dels usos descrits com a propis del català «normal» resulta sorprenent i ens remet a un estat de coses que, com a mínim, queda lluny de la descripció canònica de la llengua catalana que Pompeu Fabra, en l'època de la redacció de la monografia dialectal, havia perfectament establert. La distribució clàssica, o medieval, dels dos auxiliars es considera que és la pròpia dels parlars de Catalunya.⁷ I la sorpresa s'incrementa, encara, quan el gramàtic Grandó es val, precisament, d'una citació de Fabra per reivindicar l'ús desacomplexat de l'auxiliar *ser* en el rossellonès:

Com conclusió an aqueixa important qüestió dels auxiliars, citarem lo que l'excel·lentíssim gramàtic don Pompeu Fabra declarà al primer Congrés de la Llengua Catalana (1906): «Els escriptors de les regions on és vivent l'auxiliar *ésser* faran bé d'usar-lo sempre que espontàniament els vingui a la ploma.» Aixís hauríem de fer-ho també per les formes on *ésser* existia i que'l poble, que sol regir-ho tot amb *haver*, ha perdudes o oblidades.⁸

6. L'estudi gramatical més recent i complet de la varietat rossellonesa és la tesi doctoral de Gemma Gómez (2011).

7. A dir veritat, Grandó no és pas l'únic gramàtic que té aquesta idea del català. Venanzio Todesco, un professor venecià que havia ensenyat al liceu de l'Alguer, havia publicat l'any 1910 una *Grammatica della lingua catalana ad uso degli italiani*, on es descriu el sistema de doble auxiliar del català com a cosa absolutament general (1910, p. 119-121), si bé és veritat que, en nota, hi llegim l'advertiment següent: «A proposito degli ausiliari è opportuno notare che l'uso sempre più generale di *haver* e il conseguente limitarsi di *ser* è dovuto all'influenza castigliana, contro la quale gli intelletti più forti e i grammatici più eruditi accennano a ribellarsi» (p. 120).

8. Grandó (s/d), p. 337-338.

2. EL DEBAT SOBRE ELS AUXILIARS EN EL CONGRÉS DE 1906

La citació de Fabra que fa Carles Grandó procedeix, en efecte, de les actes del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, però és tret absolutament de context. En realitat, Fabra va intervenir en el Congrés per manifestar la seva posició contrària a l'ús de l'auxiliar *ser* que defensava una de les ponències de la «Secció filologica-historica». Val la pena que ens entretinguem un moment en la polèmica que va produir-se sobre aquesta qüestió en el Congrés, perquè potser serà l'última vegada que es discuteixi obertament aquest tema.

El ponent va ser Bernat Obrador —sembla que en substitució del seu pare, Mateu Obrador—, i la seva intervenció tractava «Del ús dels verbs auxiliars catalans». En el transcurs de la discussió congressual, s'acceptarà una esmena addicional de mossèn Antoni Maria Alcover, mentor del ponent, i es refusaran, en canvi, una altra esmena addicional del metge empordanès Ermengol Puig⁹ i l'esmena a la totalitat que hi havia presentat Pompeu Fabra.¹⁰ La ponència defensava el manteniment (i la reintroducció, si era el cas) de la distribució clàssica catalana entre els dos auxiliars: *ser* i *haver* en els temps compostos, segons la naturalesa del verb (reflexius, intransitius o de moviment). La reducció a un sol auxiliar que es produïa en determinats territoris de la llengua és considerada un castellanisme.

El principal argument de Pompeu Fabra en contra d'una proposta que considera «tornar endarrera» és que la simplificació del sistema de doble auxiliar s'ha produït no sols en el castellà (i el portuguès), sinó en altres varietats romàniques —bàsicament, en alguns dialectes italians (el cas del romanès, que Fabra també cita, és força més complex, i manté l'auxiliar *ser*). El raonament és, llavors, de caràcter pragmàtic i «naturalista»: si «aquesta simplificació s'ha operat també en català modern: *hem vingut, havien mort*, etc. (antich y dialectal: *som venguts, eren morts*, etc.). Per quina raó no l'acceptariem en el català escrit? Allí aont l'evolució de la llengua ha produït una simplificació, se pretendria tornar endarrera y esta-

9. Ermengol Puig i Sais, nascut a Albons el 1860, va exercir de metge a Barcelona, on va dirigir diversos equipaments mèdics, així com també l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1915-1916), el Sindicat de Metges de Catalunya (1920-1927) i l'Associació General de Metges de Llengua Catalana (1932). Profundament implicat en el moviment catalanista des de l'organització del Primer Congrés Universitari Català (1903), va participar activament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i va col·laborar anys més tard en el *Diccionari de medicina* de Manuel Corachan, així com en diversos butlletins i revistes. Va ser força conegut el seu treball titulat *El problema de la natalitat a Catalunya. Un gravíssim perill per a la pàtria* (Barcelona, 1915).

10. La documentació corresponent pot trobar-se dins el volum *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1906), a les pàgines 130-135 (la ponència), 135-138 (les esmenes i la resposta del ponent) i 684-685 (les conclusions finals).

blir una diferenciació artificiosa?». Per això conclou amb el paràgraf que abans hem llegit només parcialment:

Els escriptors de les regions ont es vivent l'auxiliar *esser* faràn bé d'usarlo sempre que espontaniament els vingui a la ploma; els escriptors de les regions ont s'ha operat la simplificació dels dos auxiliars en un sol (*haver*), poden perfectament prescindir de l'auxiliar *esser* en els temps compostos, evitant així un divorci entre 'l llenguatge escrit y el parlat.¹¹

El ponent Obrador, amb el suport del canonge de Palma, refusa els plantejaments de Fabra perquè, si bé «la tradició lingüística es una base indispensable pera investigar y establir les lleys filològiques; però, es insuficient y no té valor absolut quan la llengua ha sofert per llarch temps l'influència excessiva y desnaturalisadora d'algun altre idioma extern».¹² En el fons, les motivacions d'un i altre són molt elementals: a Mallorca fan servir l'auxiliar *ser* i a Barcelona, en el temps de Fabra, ja no.

3. LA DESCRIPCIÓ FABRIANA DEL FENOMEN

El dubte que ens queda, però, en revisar la polèmica del Congrés Internacional, és fins a quin punt la realitat barcelonina era la realitat majoritària al Principat. El fet que Carles Grandó, en el quadre que hem citat, donés per bona la versió clàssica dels dos auxiliars per al català general, que ell més o menys devia conèixer —almenys el de la zona de Girona—, i l'existència també de l'esmena addicional de Puig i Sais, per a qui la regla dels dos auxiliars «presenta nombroses excepcions dignes d'estudi en el llenguatge parlat d'algunes comarques de Catalunya, particularment de l'Empordà»,¹³ ens fan pensar que la pervivència de l'auxiliar *ser* en el català central va ser més gran del que Fabra suggeria, i que justament és la normativització fabriana el que eradica i torna invisible un fenomen que a molts parlants ens resulta encara ben familiar.

L'evolució dels plantejaments de Fabra sobre aquesta qüestió resulta ben reveladora. Al llarg de la seva trajectòria posterior com a gramàtic i sota la seva responsabilitat codificadora, Pompeu Fabra anirà fixant i consolidant la seva posició en contra de l'auxiliar *ser*, relegat a ser només un tret de la llengua medieval,

11. «Esmena total de D. Pompeu Fabra, no acceptada pel Ponent», a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1906, p. 138.

12. «Conclusions del Ponent D. Bernat Obrador», a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1906, p. 684.

13. «Esmena addicional del senyor Puig i Sais», a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1906, p. 684.

amb anecdòtica presència dialectal. De fet, si repassem les obres estrictament gramaticals, en parla només la *Gramática de la lengua catalana* de 1912; a la pàgina 135 —cap. XIV, «Tiempos compuestos. Significación y empleo de los tiempos»— hi surt la qüestió:¹⁴

§ 104. — Los tiempos compuestos de los verbos catalanes se forman añadiendo á los tiempos simples del verbo *avèr** el participio pasado del verbo que se conjuga [...].

El catalán medio-eval emplea para la formación de los tiempos compuestos los dos auxiliares *aver* y *esser* (á semejanza del francés y del italiano). Se conjugan con *esser* (y en este caso el participio pasado concuerda con el sujeto de la proposición): — 1.º Los verbos pronominales.¹ [...] 2.º Un gran número de verbos intransitivos, entre otros: *neixer* (nacer), *morir*, *restar* (quedarse), *romandre* (quedarse, permanecer), *esdevenir* (sobrevenir, volverse), *cessar* (cesar) y la mayor parte de los verbos de movimiento tales como *anar* (ir), *venir*, *tornar* (volver), *entrar*, *exir* (salir), *arribar* (llegar), *partir*, *passar* (pasar), *fogir* (huir), *caure* (caer), no sin que se encuentren de vez en cuando excepciones [...] El verbo *esser* aparece conjugado, ora con el auxiliar *aver* (como en francés. Ej.: ...*e demaná-li on havia estat*. LLULL), ora con el auxiliar *esser* (como en italiano. Ej.: ...*per be que la fortuna vos sia stada adversa*... TIRANT).

— Nótese el empleo del auxiliar *esser* con los verbos *poder*, *saber*, *voler*, *haver de* y análogos cuando les sigue alguno de los verbos arriba citados.

[1. Excepto en casos como S'han escrits dues lletres, Nos havem rentades les mans [en oposició con el francés, que dice *Ils se sont écrit deux lettres, Nous nous sommes lavé les mains*].]

La consideració del fenomen és, doncs, purament de caràcter històric, i tots els exemples que s'aporten són de textos medievals. La reflexió, tanmateix, no s'atura aquí:

Respecto á la adopción de un mismo auxiliar para todos los verbos en la lengua moderna, cabe advertir que, al paso que en el dialecto central se emplea únicamente el auxiliar *avèr* (salvo en algunas frases hechas. Ej.: *On s'es vist. Dónde se ha visto*), en algunas regiones persisten todavía construcciones con *esser* (al lado generalmente de las construcciones con *avèr*). Notemos que en las regiones norte-orientales la simplificación se ha operado en ciertos tiempos y personas á favor de *èsser*; así, se dice, no sólo *sə anət* (*he ido*), *sə vingut* (*he venido*), sino *sə menjət pə* (*he comido pan*), *sə begut vı* (*he bebido vino*).¹⁵

S'hi recullen, per tant, d'alguna manera, les observacions del metge empordanès Puig i Sais a propòsit d'una certa particularitat de «las regiones norte-orienta-

14. Fabra, 1912, p. 135-136.

15. Fabra, 1912, p. 136.

les» i s'admet, en definitiva, que «en algunas regiones persisten todavía» les construccions amb *ser*, però donant a entendre que són purament residuals. El rigor expositiu, finalment, no li estalvia la inclusió d'una nota reveladora:

Algunos escritores, suponiendo que la adopción de un solo auxiliar (*avér*) para todos los verbos es debida á la influencia del castellano, proponen la reintroducción del auxiliar *ésser*, estableciendo para su empleo reglas más ó menos en consonancia con el uso antiguo.¹⁶

4. LA PROSCRIPCIÓ DEL DOBLE AUXILIAR

La veritat és que no podem llegir, en la gramàtica de 1912, cap desqualificació explícita dels anònims escriptors que reivindicuen la reintroducció de l'auxiliar *ser*, però hi ha dos fets que resulten significatius, a partir d'aquest moment. En primer lloc, Fabra no tracta aquesta qüestió en cap altra de les seves obres gramaticals —i ja se sap que, d'alguna manera, allò que no es descriu, no existeix— i, en segon lloc, quan el tema surt en algun dels seus articles paranormatius —converses filològiques i similars— la valoració és clarament negativa i la condemna, taxativa. Vegem-ne algun exemple:

«Altrament jo... *sóc sofert* molts desenganys.» Absolutament inadmissible. I és lamentable la insistència d'un prosista notabilíssim com l'autor del passatge transcrit, a usar la construcció dialectal *sóc sofert*, *sóc menjat*, etc.

El català literari no pot renunciar a les oracions dites per passiva, en què el subjecte denota la persona o cosa sobre la qual recau l'acció del verb (Exemple: *El senyal ha estat vist per tothom*), oracions que ocorren, per altra banda, abundantament en la nostra llengua medieval i que trobem igualment en espanyol, portuguès, francès i italià. I, mentre no renunciem a aquesta mena d'oracions (cosa que posaria el català en un grau d'inferioritat respecte a les altres llengües literàries), ens està vedat de formar els temps compostos dels verbs transitius mitjançant l'auxiliar *ésser*. En una llengua on *sóc vist* vol dir *je suis vu*, no pot fer-se-li significar *j'ai vu*.

El fet que en una contrada la gent digui *sóc vist una guineu*, *sóc menjat pa*, etc., no justifica que els escriptors adoptin una construcció que produiria, en una infinitat de verbs, la confusió de la veu activa amb la passiva, i en últim terme la desaparició d'aquesta.¹⁷

16. Fabra, 1912, p. 136.

17. Conversa XXXIII (17 XII 1922), reproduïda a Mir i Solà (dir., 2010, p. 388-389).

No sabem a quin «prosista notabilíssim» anava dedicada aquesta «conversa»,¹⁸ però és clar que la posició de Fabra no és gens contemporitzadora. Encara un altre exemple:

La reintegració de mots i girs de la llengua antiga ha estat altament beneficiosa per a la llengua literària: amb ella ens ha estat donat de reemplaçar satisfactòriament un gran nombre de castellanismes de lèxic i de sintaxi. Però cal reconèixer —i avui ja ho reconeixem la majoria— que ens havíem excedit en l'arcaïtzació de la llengua escrita: posats a acceptar arcaïsmes, no sabérem sovint destriar els convenients dels superflus, els viables dels no viables. Tota divergència entre el català actual i l'antic no ha estat pas sempre deguda a la influència pertorbadora del castellà; però hi hagué un temps que, en tots els casos, s'intentà de reemplaçar el mot o el gir moderns pels corresponents mot i gir medievals. No hi hagué arcaïsmes, fos o no fos avantatjós, vingués o no a reemplaçar un veritable castellanisme, fos o no fos viable, que hom no assagés d'introduir-lo en la llengua literària, talment com si es tractés, no simplement de depurar aquesta, sinó de ressuscitar la llengua antiga. Ja, però, en ple període arcaïtzant, es féu notar per alguns que en molts punts en què la llengua actual diferia de l'antiga, no es tractava d'un castellanisme, que l'arcaïsmes en tot cas era, doncs, superflu, i àdhuc es féu notar que ens certs casos de divergència la construcció antiga no era pas superior sinó més aviat inferior a la moderna. Avui ja estem lluny de creure que tot arcaïsmes, pel sol fet d'ésser un arcaïsmes, és admissible, i són unànimement acceptades per la llengua literària un cert nombre de solucions que estan en oposició amb les antigues.

Però ocorre un fet curiós: certs escriptors que accepten tal construcció moderna en lloc de l'antiga, es plauen, de tant en tant, a usar aquesta. No sabríem aprovar aquestes vel·leïtats arcaïtzants. Si accepten la solució moderna, què n'acaben d'emprar de tant en tant l'antiga? Retardar evidentment la fixació de la sintaxi. O és que l'accepten a desgrat i sols provisionalment, amb l'aspiració de restablir, un dia, l'antiga? Llavors que usin aquesta sistemàticament des d'ara declarant-se francament dissidents. Però si no és així, que abandonin del tot l'antiga. No treu cap a res que el qui, en la formació dels temps compostos, admet com a auxiliar *haver* per a tots els verbs, es plagui de tant en tant a escriure *és mort* com a equivalent (que no ho és!) d'un *ha mort*.¹⁹

18. L'editor Joaquim Rafel anota: «Josep M. Folch i Torres? Prudenci Bertrana? Sobre la tendència d'aquests dos escriptors a servir-se del verb *ésser* com a auxiliar per formar el temps compost, vg. Joan Ferrer (2008: 79-108; les ref. són a les pàg. 94 i 100)».

19. Article a *La Publicitat* (19 gener 1930), reproduït a Fabra (2010, p. 905). L'exemple adduït al final, i que dona lloc a tota la reflexió, apareix també en un altre article de *La Publicitat*, de l'any anterior, on es parla de les aportacions dels dialectes i de la llengua antiga: «Si avui fem una distinció perfecta entre *ha mort* i *és mort*, la llengua no guanyaria res que ressuscitéssim en *és mort* la significació de *ha mort* i suprimíssim aquesta perifrasi» (23 juny 1929, reproduït a Mir i Solà, dir., 2010, p. 895-896).

L'ús de l'auxiliar *ser* és, doncs, una construcció antiga l'ús de la qual retarda «la fixació de la sintaxi». Vet aquí el motiu del refús —un motiu, d'altra banda, prou sòlid, tenint en compte la precarietat amb què es pogué dur a terme el procés normalitzador, apuntalat en els breus períodes de llibertats polítiques de la primera meitat del segle xx. Fabra degué veure ben aviat que ja no era possible reintroduir arreu els dos auxiliars, i va optar per eradicar directament una romanalla que, si bé no era pas ben morta, li feia nosa.

5. CONCLUSIÓ

Aquest breu paper no ens ha permès d'entrar amb profunditat en la naturalesa gramatical del fenomen de la doble auxiliaritat, que està íntimament relacionat amb la continuïtat de l'antiga veu mitjana i amb els efectes de la transitivitat verbal.²⁰ La veritat és que, pel que fa al català, pràcticament cap dels treballs de referència actuals no fa esment d'aquesta qüestió en plantejar-se la descripció gramatical del català contemporani, i només el treball de Mar Batlle (2002) ha abordat monogràficament el tema, referint-lo sempre, però, a la llengua antiga.

Com a conseqüència de la proscripció fabriana —i de la pressió del castellà, no cal amagar-ho—, un tret sintàctic que tenia ja segurament, a principis del segle xx, un caràcter inestable i es trobava en fase de descomposició, però que devia afectar encara una bona part del català central, ha desaparegut amb extraordinària rapidesa. Els plantejaments de Fabra han triomfat —sortosament, potser. Però els rossellonesos, en això, han d'haver-se sentit, una vegada més, abandonats. El gramàtic Carles Grandó cercava la singularitat rossellonesa, però mantenia la referència d'un català general que pensava més proper del que finalment ha esdevingut. El fabrista de Perpinyà potser no va adonar-se que les decisions del seu estimat mestre discrepaven, implacables, del conservacionisme dialectal per atènyer les escasses oportunitats per a l'èxit normalitzador.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BATLLE, Mar (2002). *L'expressió dels temps compostos en la veu mitjana i la passiva pronominal*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DELANCEY, Scott (1987). «Transitivity in grammar and cognition». A: TOMLIN, R. S. (ed.). *Coherence and grounding in discourse*. Amsterdam: John Benjamins. (Typological Studies in Language; 11), p. 53-68.

20. Les consideracions teòriques sobre el tema provenen, sobretot, de la lingüística cognitiva: vegeu, per exemple, Hopper i Thompson (1980) o DeLancey (1987).

- FABRA, Pompeu (1912). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: L'Avenç. [Reproducció facsímil a MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.) (2005). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 1: *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans]
- FERRER, Joan (2008). «Observacions sobre els paisatges de la llengua catalana de 1907: Fabra, Folch i Bertrana com a exemples». A: CASACUBERTA, Margarida [et al.]. *La llengua de 1907*. Girona: CCG, p. 79-108.
- GÓMEZ, Gemma (2011). *Gramàtica del català rossellonès*. Tesi doctoral dirigida per Joan Mascaró i Joan Peytaví. Universitat Autònoma de Barcelona. [Inèdita]
- GRANDÓ, Carles [s/d]. *El sotadialecte català de Perpinyà i de la plana de Rosselló*. [Edició inclosa dins la tesi doctoral, inèdita, de Clara Vilarrasa, 2011, p. 265-433]
- HOPPER, P. J.; THOMPSON, S. A. (1980). «Transitivity in grammar and discourse». *Language*, núm. 56/2, p. 251-299.
- MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.) (2010). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 7: *Converses filològiques*. Ed. a cura de Joaquim Rafel, Joan A. Argenter, Josep Murgades, Maria Toldrà i Antoni Tobella. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Miscel·lània Fabra: Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra* (1998). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Barcelona octubre de 1906* (1985). Ed. facsímil. Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens-Vives.
- TOCABENS, Joan (1990). «Carles Grandó: Il·lustració i defensa de les formes dialectals rosselloneses». *Conflent*, núm. 164 (març-abril), p. 13-17.
- TODESCO, Venanzio (1910). *Grammatica della lingua catalana ad uso degli italiani*. Milà: La Casa d'Aldo.
- VERDAGUER, Pere (2002). «Història d'una ruptura nord-catalana greu: la revista *Muntanyes Regalades*». *Revista de Catalunya*, núm. 176, p. 112-130.
- VILARRASA, Clara (2011). *La particularitat rossellonesa a través de Carles Grandó*. Tesi doctoral dirigida per Francesc Feliu. Universitat de Girona. [Inèdita]
- (2012). «El Fons Grandó de la Biblioteca Universitària de Perpinyà». A: *Joan Solà, in memoriam*. Ed. a cura de Salvador Oliva. Girona: Universitat de Girona, p. 149-167.